บทที่ 5

สรุปผลการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

วิทยานิพนธ์รำดีดไห : การวิเคราะห์นาฏยศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาความเป็นมา และพัฒนาการ รวมถึงวิเคราะห์นาฏยลักษณ์ของการรำดีดไห ในการศึกษาวิจัยรำดีดไห : การแสดงนาฏยศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการพรรณนาวิเคราะห์ ขอบเขตของการวิจัยมุ่งศึกษาพัฒนาการของการรำดีดไห : การแสดงนาฏยศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน ตลอดจนศึกษาวิเคราะห์นาฏยลักษณ์ของการรำดีดไห ศึกษาโดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร การสัมภาษณ์ การสังเกตการณ์ และการฝึกปฏิบัติท่ารำ แล้วนำมาวิเคราะห์สรุปผลการวิจัยออกมาเป็นลายลักษณ์อักษร โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ศึกษาจากเอกสาร สิ่งพิมพ์ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องจากแหล่งข้อมูลดังต่อไปนี้
    1. ห้องสมุดคณะศิลปกรรมศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
    2. ห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาสารคาม
    3. วิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์
    4. โรงเรียนนาฏศิลป์นิยา
2. ศึกษาจากการสัมภาษณ์
    1. นิตยา เชิดชู (รังเสนา) ผู้ประดิษฐ์การรำดีดไห และเป็นนางไหคนแรกของวิทยาลัยนาฏศิลป์กาฬสินธุ์
    2. พนารัตน์ ศีลแสน หัวหน้าภาควิชานาฏศิลป์ไทย วิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา
    3. ทูลทองใจ ซึ่งรัมย์ รองผู้อำนวยการฝ่ายวิชาการ วิทยาลัยนาฏศิลปนครราชสีมา อดีตนักดนตรีในวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์
    4. นราฤทธิ์ เอี่ยมศิริ ผู้สร้างสรรค์ผลงานด้านนาฏศิลป์ไทยร่วมสมัย ชุด “สราญใจไหสวรรค์”
    5. จุไพรัตน์ เกิดโมลี อดีตนางไหประจำวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลป์ร้อยเอ็ด
    6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์นฤมล ปิยวิทย์ ปราชญ์ท้องถิ่น อดีตผู้อำนวยการสำนักศิลปวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา จังหวัดนครราชสีมา
    7. พิณวลี อังศุพันธุ์ นักวิชาการวัฒนธรรม มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา

3. ศึกษาจากวีดีทัศน์ ภาพถ่าย สูจิบัตรที่เกี่ยวข้องกับการรำดีดไห: การแสดงนาฏยศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน

4. ศึกษาวิธีการแสดง และสังเกตการณ์จากการฝึกปฏิบัติรำดีดไห โดยได้รับถ่ายทอดจากนางนิตยา เชิดชู (รังเสนา)

5. รวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล

6. สรุปผลการวิจัย

ภูมิปัญญาชาวบ้านได้สร้างไหขึ้น เป็นเครื่องใช้ในครัวเรือน มีการประยุกต์ดัดแปลงเป็นเครื่องดนตรี ต่อมาครูเปลื้อง ฉายรัศมี ศิลปินแห่งชาติ สาขาศิลปะการแสดง(ดนตรีพื้นบ้าน) ปี พ.ศ. 2529 ได้นำไหมาใช้ในวงโปงลาง ในระยะแรก การดีดไหใช้ผู้ชายดีดเช่นเดียวกับเครื่องดนตรีชิ้นอื่น ภายหลังได้มีปรากฏการณ์ใช้ผู้หญิงดีดไห เรียกว่า “นางไห” เกิดขึ้นในวงโปงลางวิทยาลัยนาฏศิลปกาฬสินธุ์ สร้างความแปลกใหม่เป็นผลงานอันโดดเด่น และเป็นที่รู้จักแพร่หลาย ดังนั้นการรำดีดไหจึงกลายเป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์ทางด้านนาฏยศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน ที่มีการสืบทอด ประยุกต์ ดัดแปลง อยู่เรื่อยมา

จากการศึกษาพบว่า พัฒนาการของการรำดีดไหเกิดจากลักษณะของการรำดีดไห ที่เปลี่ยนแปลงจากการรำดีดไหแบบมีเสียงมาเป็นการรำดีดไหแบบไม่มีเสียง และการนำลักษณะของการรำดีดไหแบบไม่มีเสียงไปสร้างสรรค์เป็นผลงานนาฏยประดิษฐ์ขึ้นใหม่ในรูปแบบที่หลากหลาย

ในการวิเคราะห์องค์ประกอบในการแสดงรำดีดไหทำให้ทราบว่านาฏยลักษณ์ของการรำดีดไห คือการใช้ผู้แสดงหญิงที่มีพื้นฐานการแสดงนาฏศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน มีความเข้าใจจังหวะและโครงสร้างของเสียงเพลง ถูกถ่ายทอดวิธีการแสดงเพียงการกำหนดโครงสร้างในการแสดงเท่านั้น คือ แนวคิด รูปแบบ และกลวิธี ส่วนท่ารำสามารถสร้างสรรค์ใส่ลีลา ลูกเล่น ได้ตามประสบการณ์พื้นฐานการแสดงของนางไห หรือผู้สร้างสรรค์งานแต่ละคน โดยอาศัยความรู้พื้นฐานด้านศิลปะ ด้านการละคร และด้านนาฏยศิลป์

การแต่งกายใช้วัสดุที่ทำจากวัตถุดิบพื้นบ้าน ไม่เจาะจงเรื่องการใส่เครื่องประดับ การแต่งทรงผม และการแต่งหน้า เพลงมีจังหวะช้าปานกลางบรรเลงโดยวงโปงลาง มีอุปกรณ์ในการแสดง คือ ไหที่นำใส่ซองบนขาตั้งไหทำจากเหล็กที่ตกแต่งด้วยการพ่นสี เขียนลาย ประดับด้วยผ้าหรือดอกไม้

ลักษณะของท่ารำในช่วงแรกคือการดีดไหแบบมีเสียง 3 ท่า คือ 1. ท่าไหว้เพื่อแสดงการทักทายผู้ชม 2. การดีดไหโดยการจีบสลับกับตั้งวง 3. การร่ายรำสอดแทรกในระหว่างที่ดีดไห ต่อมาเสียงของพิณเบสได้ถูกนำมาใช้แทนเสียงของไหได้อย่างสมบูรณ์ การดีดไหจึงไม่จำเป็นต้อง

ให้เกิดเสียงจึงเกิดเป็นแนวคิดในการแสร้งว่าดีดไหขึ้น ปรากฏการณ์นี้ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงท่ารำดีดไหในลักษณะของการขยายตัวของท่ารำ เกิดเป็นการรำดีดไหในปัจจุบัน ในช่วงเปิดตัวการทักทายผู้ชมด้วยการไหว้เปลี่ยนเป็นการรำเข้ากับเพลงโชว์วงเคลื่อนที่เข้าไปยังไหเมื่อจบเพลงแล้วจึงไหว้ การดีดไหเพียงจีบมือสลับขึ้นลง มีการเพิ่มการดีดแบบไว้มือ การพรมนิ้ว การสะบัดจีบการเพิ่มของท่ารำที่มีในระหว่างการดีด การเคลื่อนที่โดยการย่ำเท้าอยู่กับที่ สามารถเดินวนรอบไห หรือสามารถออกมารำอยู่กลางเวทีได้

และจากการศึกษาโครงสร้างการแสดงรำดีดไห ทำให้ทราบว่ามีการแบ่งลักษณะการรำออกเป็น 4 ช่วง ดังนี้

1. **ช่วงเริ่ม**บรรเลงนาทีที่ 1ในช่วงนี้มักเป็นการเน้นจังหวะ หรือ การเดี่ยวเครื่องดนตรี การออกท่าทาง นิยมใช้วิธีการ **พรมนิ้ว** หรือรำใน**ท่าจีบสะบัด** สลับกับตั้งวงหรือ รำออกมาจากด้านหลังเพื่อเข้าไปยังไห

2. **ช่วงกลาง**เพลงนาทีที่2-3-4 มีทั้งการดีดสลับขึ้นลง การดีดไขว้มือ การดีดที่แสดงความอ่อนของลำตัว และนิยมใช้ท่ารำ สลับกับการดีด รวมถึงการยก โยนไห ผู้ดีด มีลักษณะในการใช้มุมมอง ในการดีดไห ได้ 3 ลักษณะ คือ 1.ด้านหน้า 2. ด้านข้าง 3. ด้านหลัง และยังมีการนำไหออกไปเล่นกับคนดู

3. **ช่วงท้าย**ของการบรรเลง นาทีสุดท้ายมีลักษณะของการดีด ที่เร็วขึ้น หรือช้าลงตามจังหวะ การออกท่าการรำ พบน้อยมาก

4. **ช่วงจบ**การบรรเลง มีการหยุดนิ่งโดยตั้งท่ารำ หรือการหยุดนิ่งในลักษณะของมือยังดึงเส้นยางเมื่อสิ้นสุดการบรรเลงในลักษณะของการหยุดจังหวะ และ**การพรมนิ้ว** หรือการรำท่า**สะบัดจีบ**กับวงในระดับแง่ศีรษะที่มีการเคลื่อนไหวช้าเมื่อสิ้นสุดการบรรเลงในลักษณะของการทอดจังหวะเพลงลงอย่างช้าๆ

*สังเกต*ได้ว่าทุกช่วงของการแสดงมีท่าที่นำมาใช้บ่อย คือการพรมนิ้ว และสะบัดจีบ ส่วนการดีดนั้น พบได้ในทุกช่วงของการดีดไห ส่วนการใช้ท่ารำอื่นๆ มีในช่วงของการบรรเลงช่วงกลางที่มีจังหวะคงที่ เพราะง่ายต่อการที่นางไหจะออกท่าทางให้มีความสัมพันธ์กับจังหวะ

ผลงานนาฏยประดิษฐ์ชุด “รำดีดไห” จากอดีตที่ได้มีการนำมาประยุกต์ดัดแปลงองค์ประกอบต่างๆ มาจนถึงปัจจุบัน โครงสร้างของการรำดีดไหกลายเป็นนาฏลักษณ์ที่ยังคงรูปแบบที่มีปรากฏให้นักนาฏยประดิษฐ์ นำไปศึกษาและพัฒนาความรู้เพื่อจะได้สร้างสรรค์การแสดงรำดีดไหในรูปแบบของนาฏยศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสาน และนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัย

ความเหมือนของการแสดงระหว่างการรำดีดไหต้นแบบกับการรำดีดไหที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในรูปแบบนาฏยศิลป์ไทยพื้นบ้านอีสานในการใช้องค์ประกอบด้านผู้แสดง เครื่องแต่งกาย

เพลง ลักษณะโครงสร้างการแสดง และเวลาในการแสดง ส่วนด้านอุปกรณ์ความเหมือนหรือแตกต่างขึ้นอยู่กับการออกแบบในการแสดงของวงโปงลาง และการรำดีดไหที่สร้างสรรค์ขึ้นใหม่ในรูปแบบนาฏยศิลป์ไทยร่วมสมัยมีความเหมือนในด้านของการแต่งกาย การใช้เพลงในการแสดงและอุปกรณ์ ส่วนความแตกต่างคือ เครื่องแต่งกายที่ใช้ในการแบ่งช่วงของการแสดงที่มีการนำดนตรีสากลมาบรรเลง ลักษณะโครงสร้างในการแสดงที่แยกออกเป็นชุดเอกเทศซึ่งมีการจัดลำดับในการใช้ท่ารำ และกำหนดเวลาที่แน่ชัดในการแสดง

อภิปรายผล

การรำดีดไหถือได้ว่าเป็นการแสดงที่อยู่ในวงโปงลางซึ่งเป็นมหรสพหนึ่งที่เกิดขึ้นเมื่อประมาณ 30 ปีที่ผ่านมามีพัฒนาการอย่างรวดเร็ว และการบรรเลงเพลงของวงโปงลางสามารถเล่นได้ทุกเพลงตามสมัยนิยมทำให้นางไหสามารถ สร้างความแปลกใหม่ได้เช่นกัน ดังนั้นความแพร่หลายของรำดีดไหจึงเกิดขึ้นมาจนถึงปัจจุบัน รำดีดไหเกิดขึ้นจากพื้นฐานวิถีประเพณีที่เรียบง่ายไม่มีการกำหนดว่าสามารถทำได้เฉพาะกลุ่ม และสะท้อนเห็นความรู้สึกอย่างตรงไปตรงมาเน้นที่ความสนุกสนาน ความสามัคคีในหมู่คณะ ดังนั้น ช่องว่างระหว่าง อดีต กับปัจจุบันที่เกิดจากความแตกต่างของการพัฒนาทางด้านเทคโนโลยีที่มีแต่ละยุคสมัยก็สามารถปรับประยุกต์ให้ผสมกลมกลืนจนสามารถสร้างความน่าสนใจให้แก่ผู้ชมได้ตลอดระยะเวลาร่วม 30 ปี และมีแนวโน้มว่าจะมีการประยุกต์ดัดแปลงต่อไปอย่างไม่หยุดยั้ง

ข้อเสนอแนะ

1. วิทยานิพนธ์รำดีดไหเป็นงานวิจัยที่ศึกษาเกี่ยวกับนาฏยศิลป์ที่เกิดจากภูมิปัญญาท้องถิ่นของชาวอีสานในประเทศไทยซึ่งงานวิจัยเล่มนี้อาจเป็นแนวทางให้ผู้ที่สนใจศึกษาในประเด็นพัฒนาการทางดนตรีที่อาจกลับไปใช้เสียงของไห ถือเป็นการสร้างสรรค์ที่นำไปสู่การอนุรักษ์ได้

2. การรำดีดไหมีการสืบทอดโดยไม่มีการกำหนดกฎเกณฑ์องค์ประกอบการแสดง ทำให้ง่ายต่อการนำไปสร้างสรรค์ขึ้นใหม่ นักนาฏยประดิษฐ์ควรคำนึงถึงความสำคัญขององค์ประกอบการแสดงที่เป็นตัวบ่งชี้นาฏยลักษณ์ที่มีความสัมพันธ์กับวิถี ขนบประเพณีของชนชาวอีสาน เพื่อเพิ่มคุณภาพให้กับงานในด้านของสุนทรียภาพอันแท้จริง นอกจากนี้ยังนำไปสู่การอนุรักษ์และพัฒนาศาสตร์ด้านนาฏยศิลป์ อันเป็นมรดกทางวัฒนธรรมให้อยู่คู่ชาติไทยสืบต่อไป